

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De jaren zestig in zwart-wit

van Dam, P.

Publication date

2009

Document Version

Final published version

Published in

Transparant

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Dam, P. (2009). De jaren zestig in zwart-wit. *Transparant*, 20(3), 30-33.

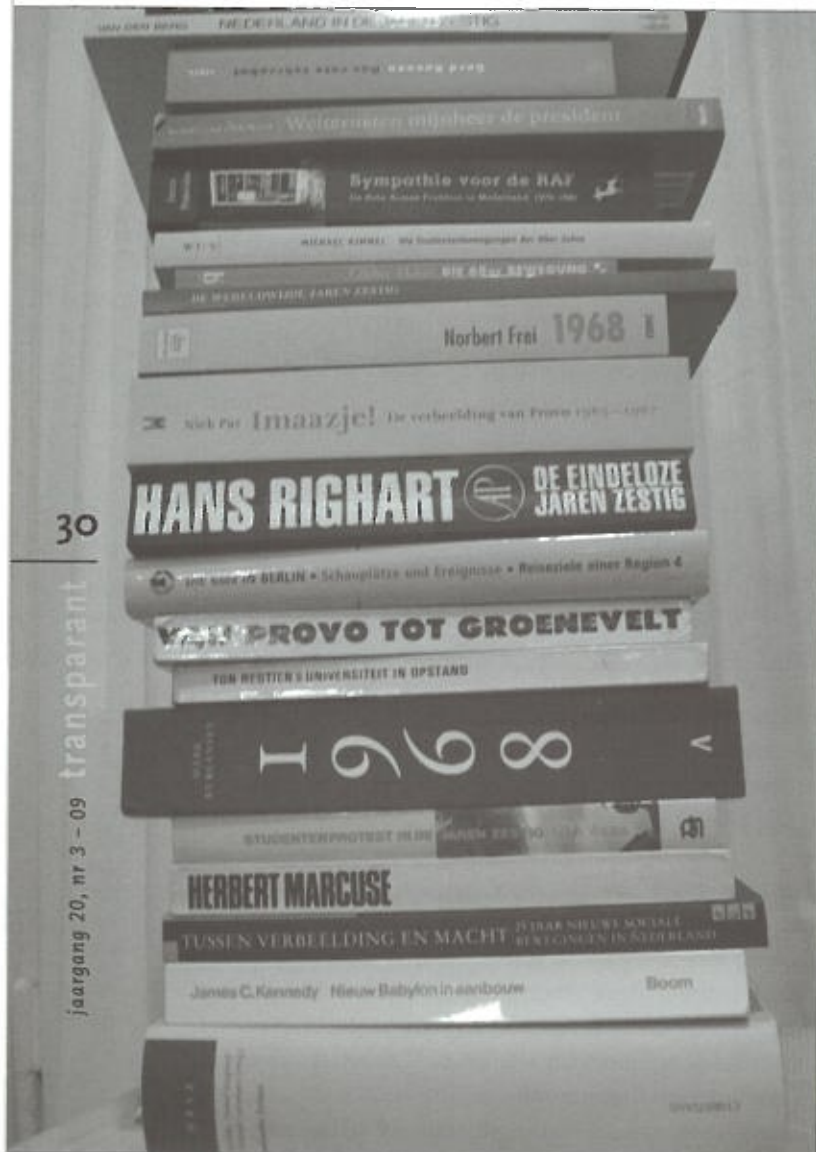
General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

De jaren zestig in zwart-wit?

— door Peter van Dam —

De geschiedenis van 'de jaren zestig' heeft zich de afgelopen jaren in een ruime belangstelling kunnen verheugen. Deze aandacht is deels aan de commerciële waarde van dit tijdperk toe te schrijven: De 'sixties' verkopen. Maar daarnaast is er voor die interesse ook een minder cynische verklaring. Juist in deze periode lijken veel veranderingen in gang te zijn gezet, waarvan in de huidige maatschappij nog altijd de gevolgen zichtbaar zijn. Een goed begrip van wat er in deze jaren is veranderd, is dus dringend nodig om onze eigen tijd te kunnen duiden.

Subjectief

Tijdgenoten en historici hebben in de afgelopen veertig jaar echter de nodige moeite gehad om tot een afgewogen oordeel over de jaren zestig te komen. Deze moeite is te herleiden tot het probleem, dat we hier met 'hete geschiedenis' (Chris Lorenz) van doen hebben. Sterker dan bijvoorbeeld in de geschiedschrijving over de klassieke oudheid of de middeleeuwen, zijn de posities die in het debat over de jaren zestig worden ingenomen gekoppeld aan hedendaagse maatschappelijke plaatsbepalingen. Als gevolg daarvan zijn veel bijdrages aan dit debat sterk gekleurd door opvattingen, die niet tot de geschiedschrijving over de periode zelf te herleiden zijn. De drang om eigentijdse posities te onderbouwen, wint het in menig geval van de plicht om tot een afgewogen historisch oordeel te komen, waarbij visie en historisch vakmanschap elkaar in evenwicht zouden moeten houden.

Iets dergelijks lijkt ook aan de hand met de bijdrages van Klink en Schuurman over de jaren zestig in *Transparant* 4-2008. De periode wordt in deze artikelen grotendeels gereduceerd tot een ééndimensionaal vijandbeeld. In plaats van een veelkleurig historisch tableau verschijnt een schets in zwart-wit. Tegen de zo geschilderde achtergrond profileren de auteurs hun oprechte bezorgdheid over eigentijdse problemen. Daarmee doen ze echter de geschiedschrijving over de jaren zestig tekort.

Verklaringen voor de jaren zestig

Al tijdens de jaren zestig zelf deden de meest uiteenlopende verklaringen de ronde voor wat tijdgenoten om zich heen za-

gen gebeuren. Sindsdien zijn deze verklaringen verder onderbouwd. Grofweg kunnen ze in vijf groepen worden ingedeeld. In de eerste plaats is vaak gewezen op de rol van de media. De studentenonrusten in Duitsland verklaarde men als een tegenreactie op de grote macht van de conservatieve media. Meer genuanceerd heeft men, vooral onder de indruk van het wereldwijde karakter van de gebeurtenissen in deze periode, op de media gewezen als oorzaak voor de globale distributie van ideeën en actievormen. In zijn laatste, niet voltooide, werk over de jaren zestig (*De wereldwijde jaren zestig*) heeft de Nederlandse historicus Hans Righart hierop met nadruk gewezen. Bijvoorbeeld wat betreft het onderzoek naar de verbreiding van protestvormen en naar het internationale karakter van de jaren zestig hebben zulke verklaringen inderdaad hout gesneden.

Daarnaast is het generatiemodel als verklaring voor de veranderingen in de jaren zestig populair. Sociologen als Ronald Inglehart verklaren de spanning in deze periode vanuit veranderende waardepatronen. Bekend is Ingleharts duiding van deze verschuiving als een overgang van materiële naar post-materiële waarden. Het laatste waardepatroon zou vooral onder de naoorlogse generatie veel aanhang hebben gevonden. In navolging van zulke ideeën koos de al genoemde Hans Righart in zijn bekendste werk over de jaren zestig een 'dubbele generatiecrisis' als uitgangspunt. Hij veronderstelde dat in de jaren zestig een vooroorlogse en een naoorlogse generatie met sterk van elkaar verschillende culturele identiteiten op elkaar botsten. Van een 'dubbele crisis' was sprake, omdat beide generaties zelf ook nog eens bijzonder onzeker waren

als gevolg van de rasante technische vooruitgang die ze maakten.

Het staat vast dat er aanzienlijke verschillen in de mentale landkaart van de vooroorlogse en de naoorlogse generatie bestaan. Deze verschillen kunnen echter moeilijk als prima causa van de jaren zestig gelden, te meer daar deze langzame verschuivingen niet kunnen verklaren waarom juist de tweede helft van de jaren zestig zo onrustig verliepen. Met behulp van het generatiemodel kan bijvoorbeeld ook niet verklaard worden waarom in Nederland belangrijke vertegen-

Zo houden voor- en tegenstanders het beeld van de jaren zestig als een bedreigende of juist bevrijdende 'revolutie' in stand.

woordigers van de vooroorlogse generatie in de jaren zestig plotseling actief aan het veranderen sloegen, zoals de historicus James Kennedy overtuigend heeft beschreven.

Een derde groep verklaringen probeert de jaren zestig vanuit een politiek perspectief te duiden. Tijdgenoten zochten de oorzaak van de maatschappelijke onrust onder andere in het mogelijk onbevredigend functioneren van de Westerse democratieën. Verschillende maatschappelijke groeperingen zouden onrust zaaien, omdat ze zich door het politieke systeem tekortgedaan voelden. Vanuit dit politieke perspectief zijn naderhand genuanceerde verklaringen opgesteld, zoals vooral Jan Willem Duyvendak en Ruud Koopmans voor de Neder-

landse geschiedenis hebben gedaan. Latente maatschappelijke conflicten zouden al naar gelang de 'political opportunity structure' tot uitbarsting komen. Was bijvoorbeeld een groot deel van de maatschappelijke conflicten op een bepaald moment gepacificeerd en waren elites onzeker over de te volgen politieke koers, dan was de kans groot dat nieuwe conflicten gezocht en gethematiseerd zouden worden. Als analytisch kader voor de politieke ontwikkeling in de tweede helft van de jaren zestig is dit model bijzonder bruikbaar: de opkomst van partijen als D'66 laat zich er goed in

vangen. Voor culturele, mentale en religieuze verschuivingen, net als voor gevallen van continuïteit, is het echter veel minder bruikbaar.

Recentelijk heeft een vierde groep historici op sociaal-economische factoren gewezen, die van grote invloed zijn geweest op de geschiedenis van de jaren zestig. Op deze factoren heeft bijvoorbeeld de Duitse historicus Detlef Siegfried, zonder overigens op een eenzijdige verklaring terug te vallen, in zijn onderzoek naar de Westduitse jeugdcultuur in de jaren zestig overtuigend de aandacht gevestigd. De toegenomen welvaart en de financiële onafhankelijkheid op jonge leeftijd leidden tot een zelfbewustere opstelling van verschillende bevolkingsgroepen in de jaren zestig. De koopkracht onder jongeren leidde tot de opkomst van een eigen jeugdcultuur, die zich tegen de cultuur van oudere generaties afzette. Daarnaast was de maatschappelijke consensus, die voor de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog nodig was geweest, niet langer een vereiste. Zo leidden sociaal-economische ontwikkelingen tot een situatie waarin conflicten aangescherpt werden en bovendien verschillende bevolkingsgroepen er niet voor terugdeinsden deze publiekelijk te thematiseren. Echter, welke conflicten gethematiseerd worden kan vanuit dit kader nauwelijks worden verklaard.

Ten laatste zijn ook vanuit de intellectuele geschiedschrijving pogingen ondernomen om 'de jaren zestig' te verklaren. In zulke verklaringen wordt veel nadruk gelegd op filosofische (en theologische) ideeën die in deze tijd in zwang waren. In Nederland is vooral het werk van James Kennedy over de mentaliteit van de Nederlandse elite in de jaren zestig in dit verband bekend. Nog pregnanter wordt de nadruk op de intellectuele geschiedenis gelegd door de Duitse historica Ingrid Gilcher-Holtey in haar beschrijving van de internationale studentenbeweging. Het belang van de ideeën die onder de maatschappelijke elite gangbaar zijn, mag niet worden onderschat. Ze vormen het kader van waaruit invloedrijke beslissingen worden genomen. Overschatting van dit perspectief is echter net zo min raadzaam. De verleiding om de jaren

zestig vanuit nieuwe filosofische ideeën te verklaren hebben veel historici niet kunnen weerstaan, te meer omdat prominente 'opstandelingen' vaak met zulke filosofische ideeën ketteerden. Maar deze 'opstandelingen' waren nauwelijks representatief voor de jaren zestig: de studentenbeweging heeft bijvoorbeeld nooit een noemenswaardige aanhang kunnen mobiliseren. Een beschrijving van de duidingsschemata van maatschappelijke elites verklaart noch de ontwikkelingen in de sociale geschiedenis, noch die in het economische domein.

'Sixties-bashing'

Het moge duidelijk zijn, dat geen van deze vijf verklaringmodellen 'de jaren zestig' op zichzelf kan verklaren. De meeste hier genoemde historici hebben zich dan ook bewust op een verklaringmodel geconcentreerd, zonder de andere verklaringen uit te sluiten. Een eenzijdige verklaring voor de jaren zestig valt, zeker gezien de vele verschillende ladingen die dit etiket dekt, ook niet te verwachten. Noch de vele gevallen van verandering, noch continuïteiten in dit tijdvak kunnen tot één oorzaak worden herleid. Ieder van deze verklaringen verklaart een deel. Alleen een afgewogen combinatie kan alle verschillende gebeurtenissen verklaren. Een poging om het hele tijdperk vanuit één van deze vijf modellen te verklaren, is echter verleidelijk. Zo'n verklaring is voor de his-

Om mythevorming te vermijden is gedegen historisch onderzoek nodig, dat zich niet te zeer door vooraf gevormde meningen laat leiden.

toricus makkelijker te presenteren en voor het publiek beter te volgen. Voor die voordelen wordt echter de prijs van een vertekend beeld betaald. De artikelen van Klink en Schuurman vallen voor deze verleiding. Beide beschrijven de jaren zestig vooral als een tijdperk van intellectuele veranderingen, en reduceren daar vervolgens 'de jaren zestig' toe. Maar het blijft in beide artikelen niet bij dit teruggrijpen op slechts één verklaringmodel. Immers, een dergelijk model biedt historici slechts een analytisch kader, maar geen waardeoordeel. Classificaties als Klinks plastische omschrijving van de Nederlandse jeugd na de jaren zestig als 'schapen zonder herder' of Schuurmans karakterisering van een maatschappij in onbalans als gevolg van 'het aanhoudende verzet tegen traditie, gezag en waardebinding' geven een duidelijke indicatie van het waardeoordeel van de auteurs over deze periode. De jaren zestig worden voorgesteld als de zondeval van de Nederlandse maatschappij.

Met dit toeschrijven van negatieve gevolgen aan de jaren zestig bevinden de auteurs zich in goed gezelschap. Allerlei problemen in de huidige maatschappij zijn in de loop der jaren aan veranderingen in dit tijdvak toegeschreven. In de Verenigde Staten heeft men zelfs een begrip voor deze vorm van terugblikken gemunt: 'Sixties-bashing'. Kenmerkend voor

zulke schuldtoewijzingen is dat steeds meer zaken aan de periode worden toegeschreven, die daar echter in feite niet toe herleid kunnen worden. Zo zijn de abortusdemonstraties waarop in de bijdrage van Schuurman wordt gewezen vooral een fenomeen van de jaren 1970. De invloed van Karl Barth in het Nederlands protestantisme, waar Klink over schrijft, is daarentegen zeker vanaf 1945 overduidelijk.

Het omgekeerde blijkt ook te gebeuren: voor sommigen blijven de jaren zestig de periode waarin de door hen hooggevaardeerde vrijheden die Nederland zouden kenmerken ten tonele verschenen. Ironisch genoeg blazen op die manier zowel nostalgische terugblikken als kritische beschouwingen de jaren zestig op tot soms welhaast mythische proporties. Zo houden voor- en tegenstanders het beeld van de jaren zestig als een bedreigende of juist bevrijdende 'revolutie' in stand. Geen van beide partijen heeft daarbij veel oog voor de continuïteit en de ambivalente ontwikkelingen in de geschiedenis van de Nederlandse maatschappij sinds 1945. 'De jaren zestig' waren immers de tijd waarin alles 'anders' (lees: 'beter' of 'slechter') werd? Evenmin is er vanuit dit zwart-wit-denken aandacht voor nieuwe vormen van christelijk maatschappelijk engagement sinds deze periode: voor- en tegenstanders zijn het er wel over eens dat het christendom als verliezer van deze 'revolutie' uit de strijd kwam.

De jaren zestig in beeld

Maar is het dan zo erg wanneer men terugblikkend bepaalde zaken meer aandacht geeft dan anderen? Natuurlijk niet, een historisch verhaal kan niet worden verteld zonder selectie. Maar aan deze keuzes zijn in de kring van historici wel grenzen gesteld. Wanneer historici de werkelijkheid geweld aan doen om hun verhaal te kunnen vertellen, dan wordt een kritische grens overschreden. De regels van het vak verbieden het historici bijvoorbeeld om bronnenmateriaal simpelweg te negeren, wanneer dat materiaal hun verhaal in twijfel trekt. Geschiedenis vindt niet in een sterk vereenvoudigd zwart-wit denken haar vorm, maar veeleer in het herkennen, ordenen en beschrijven van de ambivalentie die historische gebeurtenissen vaak omgeeft.

Van sterke vereenvoudiging is in feite al sprake, wanneer men 'de jaren zestig' alleen maar vanuit de intellectuele geschiedenis probeert te verklaren. Een stap verder gaat Klink, wanneer hij geen enkel begrip toont voor linkse theologen in deze jaren. Hun opstelling wordt pas begrijpelijk wanneer we hun oprechte zorg over misstanden in de wereld en de plaats van hun eigen kerk daarin onderkennen. Ook de door Klink verfoeide 'verwereldlijking van het evangelie' wortelde in de dringende vraag, wat het Evangelie christenen vandaag de dag te zeggen heeft. Iedere christen zoekt een antwoord op deze vraag, en Klink geeft ongetwijfeld een ander antwoord dan deze theologen. Maar is het daarom zinvol medechristenen te verwijten 'aan de verkeerde kant van het front' te hebben gestreden?

Met zulke vereenvoudigingen doet men niet alleen betrokkenen onrecht. Bovenal maakt dergelijke geschiedschrijving het moeilijker, niet makkelijker de geschiedenis te begrijpen.

Belangrijke elementen van de geschiedenis van deze decade – bijvoorbeeld de vele gevallen van historische continuïteit, net als pogingen tot vernieuwing vanuit christelijke tradities – raken vanuit dit perspectief immers buiten het beeld? Zo bewijzen eenzijdige beschrijvingen van de jaren zestig de geschiedschrijving en haar doel, een beter begrip van de geschiedenis te verkrijgen, een slechte dienst. Juist historici zouden zich geroepen moeten voelen historische argumentaties die het met de historische werkelijkheid niet al te nauw nemen te ontzenuwen. Normaal gesproken doet historisch onderzoek er goed aan een brug naar het heden te slaan. Schiet men daarin echter zo ver door, dat het doen van zorgvuldig historisch onderzoek ondergeschikt wordt gemaakt aan het eigentijdse standpunt dat onderbouwd moet worden, dan is dat voor historici een brug te ver.

De geschiedschrijving over de jaren zestig is niet gebaat bij het mythologiseren van deze decade. Om mythevorming te vermijden is gedegen historisch onderzoek nodig, dat zich niet te zeer door vooraf gevormde meningen laat leiden. Veeleer is het zaak heldere vraagstellingen te formuleren. Vervolgens kan men dan bezien welke verklaringen bij het beantwoorden van deze vraagstelling van dienst kunnen zijn. Vanuit een afgewogen beeld over de geschiedenis van de jaren zestig, waarbij alle vijf genoemde verklaringsmodellen een rol zullen spelen, is het vervolgens zinvol een moreel oordeel te vellen. En vermoedelijk levert dat oordeel na een dergelijke analyse geen zwart-wit beeld meer op.

Personalia

Peter van Dam studeerde geschiedenis in Amsterdam en Münster. Momenteel schrijft hij in de onderzoeksgroep 'Zivilgesellschaftliche Verständigungsprozesse' in Münster een proefschrift over de verhouding van religie en civil society in Duitsland en Nederland aan de hand van de geschiedenis van de arbeidersbeweging.

Literatuur

- Duyvendak, Jan Willem (red.), *Tussen verbeelding en macht. 25 jaar nieuwe sociale bewegingen in Nederland* (Amsterdam 1992).
- Gilcher-Holtey, Ingrid, *Die 68er Bewegung. Deutschland – Westeuropa – USA* (München 2001).
- Inglehart, Ronald, *The silent revolution. Changing values and political styles among Western publics* (Princeton 1977).
- Kennedy, James C., *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig* (Amsterdam 1995).
- Lorenz, Chris, 'Hete geschiedenis'. Over de temperatuur van de contemporaine Duitse geschiedenis' in: *Tijdschrift voor geschiedenis* 120 (2007) 1, 4-19.
- Righart, Hans, *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam 1995).
- Righart, Hans, *De wereldwijde jaren zestig. Groot-Brittannië, Nederland, de Verenigde Staten* (Utrecht 2004).
- Siegfried, Detlef, *Time is on my side. Konsum und Politik in der westdeutschen Jugendkultur der 60er Jahre* (Göttingen 2006).